ŘÍKADLA HUSOVSKÝCH DĚTÍ

Říkadla

husovských dětí

sebraná ve šk. r. 1913-14.

I. dívčí obecná a dívčí měšťanská škola.

Předmluva.

Když tu a tam naskytla se mi příležitost a já se dotkl buď při vyučování nebo v tematech úloh dětských her a slov, jež je provázejí, tu vždycky vyrojila se řada říkadel. Děvčata s velkým zájmem je přednášela nebo v úlohách svědomitě vypsala. A protože mnohé ukázky tohoto druhu dětské poesie jsou pěkné a originelní, pokusil jsem se sebrati všecka říkadla husovská. Děvčata školy obecné i měšťanské napsala jim známá říkadla na zvláštní papíry; sešlo se tak hojně materiálu, jejž jsem roztřídil a zařadil. Myslím, že sbírka, pokud se místa týče, může činiti skoro nároky na úplnost.

Jednak tím, že říkadla pocházejí od několika set žákyň, jednak také proto, že přispěly žákyně od 9. roku až do 14. Říkadla ponechal jsem psána neupraveným pravopisem; dospělý čtenář snadno si doplní po této stránce.

Říkadla jsou básnickým činem dětí, tak jako pohádka lidí dospělých. Říkadla i pohádky jsou určeny dětem a pracují stejnými prostředky; podivno, jak dospělí dovedou býti v pohádce dětmi. Jako v pohádce se líbí dětem vše, co nemá hranic tohoto světa, co je mimo zákon i pochopení, neobyčejné, fantastické, tak i říkadlo rádo se vymyká všednosti, užívajíc dějů neobyčejných, zvláštních, nebo děj vůbec pomíjejíc.

To jsou ta podivuhodná říkadla, jež si zasluhují názvu exotická. Slova nesrozumitelná, složená z divných skupin slabikových, tvoří verše, verše se i rýmují, celá sloka psaná touto „cizí" řečí má svůj švih i spád (č. 5 aj.) Myslím, že v těchto říkadlech jeví se ona touha

po neznámém a fantastickém, které má pro děti takový půvab. Tohoto účinku docilují některá říkadla i slovy z němčiny vzatými (č. 20), zvláště číslicemi. Slova mají tu ovšem takový význam a platnost jako slova úplně bezesmyslná.

Říkadla vznikají mezi dětmi neznajícími písma a šíří se tudíž ústním podáním. I v pozdějších letech školních není potřebí, aby si je děti zapisovaly; jsouť zpravidla stručné a tak švižné, spádné a účelné, že je umějí po poslechnutí. A tím si leccos vysvětlujeme.

Živé slovo, zvláště v ústech dětí, podléhá změnám. Hlásky i slabiky ustupují nebo se rozšiřují pouze bezmocnou kořistí jazykové obratnosti, paměti, nálady, duševní disposice a invenční schopnosti reprodukovatele. Nepřesností, volností reprodukce vznikají nové slabiky i slova, tu vypadne a tam zas se vsune i celý verš, tak jak to pozorujeme u tvorby slovesné i lidí dospělých. Tu jest původ četných variací mnohých

říkadel (č. 1, 2; č. 5, 6 a j.) Odtud pochopíme také splývání říkadel několika v jediné (č. 20, 21, 30 a j.)

Původnost je za dnešní doby začasté měněna i říkadly umělými, jež se kolportují mezi dětmi rozličnou četbou. Části umělých říkadel vniknou v říkadla dětská, jak to pozorujeme na č. 51; druhou část tohoto čísla známe na př. z „Babičky" Bož. Němcové. Umělá říkadla vyznačují se obyčejně větší logickou přesností, nějakým dějem, obrazem, dobrým rýmem i rytmem. Jsou však zhusta příliš hledaná; možno říci, že cena jejich je tím větší, čím více se přibližují dětským výtvorům. I některá říkadla této sbírky zdají se býti původu ne dětského (č. 79, 80, 81).

Hovíce svému účelu jsou říkadla nejčastěji stručná, krátká. Jakoby se seběhlo několik takových malých rozdováděnců: „Zahrajeme si na honěnou!" „Rozčítej!" Ráz a ráz, stručné říkadlo a už se rozběhnou na všechny strany. Úsečnost patrna zvláště u čísel určených původně jen dvěma osobám - já a ty (č. 3 a j.)

Větším rozměrem vyznačuje se říkadel nemnoho, a jak už pověděno, vznikají pravidlem splynutím, sloučením několika říkadel nebo aspoň jich částí.

Říkadla naší sbírky jsou rozčítavadly. Jejich účel si žádá, aby byla spádná a důrazná, zvl. na začátku a hlavně na konci. Potřebného důrazu docilují některá říkadla číslovkami, jiná jednoslabičnými slovci, jako je bum, bác a j. (č. 1, 4 at. d.) Jakási pravidelnost v rytmu a spád je vysvětlitelna tím, že slova bývají vždy doprovázena gesty říkajícího; ta jsou regulátorem řeči. Proto vidíme, proč tolik říkadel začíná základními číslovkami, jež buď odpovídají postupné řadě shromážděných hráčů a postupují pak po jedné („Jedna, dvě, tři --"), nebo postupují po desítkách („Deset, dvacet --"). Začasté se spisovné názvy číslic „překládají" do dětské řeči; tak dostáváme slova jenda, dvanda, třinda, nebo anda, zvanda a t. d.

Říkadla jsou zajímavá i po stránce dětské psychologie a etiky. Zjevují se v nich ja-

ko v zrcadle mnohé vlastnosti malých tvůrců.

Děti nemilují schemat a nezáleží jim na přesnosti věcné i formální. Proto jest tolik říkadel jakoby nedomyšlených, nedopověděných nebo zase s nečekanými závěry, v žádné souvislosti s předcházejícími ~~ne~~trvajících (č. 58, 61, 66 a t. d.)

Děti rády operují slovy, jichž významu a dosahu neznají. Sem zařadíme tvorby nevybíravými tělesnými tresty (č. 2 a (č. 14), neuvědomělou nadávavost (č. 21) i nepěkný, hrubý ráz některých čísel, který možno si u některých vysvětliti rýmem, jinde pak sociálními vlivy prostředí (č. 49, 21).

Pěkně se v říkadlech obráží snaha dětí po veselí. Prostředky, jimiž docilují úsměvu, jsou v pravdě dětské a neminou se účinkem. Zkusme přečísti třeba i ona říkadla exotická, bezesmyslná a vyloudíme úsměv i u odrostlejších děvčat, která už mají hry tohoto druhu za sebou.

Z říše živočišné těší se pozornosti zvířátka, jichž se děti bojí (had, žába), živočichové malí i velcí (mouchy, cvrčci, šneci, lišky, medvědi, vrabci, ryby), tedy zvířata z okolí žákova, nebo taková,

o nichž zajisté slyšel cos podivného (lišák, medvěd). Děti užívají jich v humorných situacích. Neopomenou také postrašiti židem i čertem a vysmát se babě, kteréžto slovo má u nich zvláštˇ posměšný ráz. I podivuhodný zeměpis (č. 25, 30, 68, 72) působí žertovně.

Shrnujíce a uzavírajíce předmluvu nelze než opakovati jediné: v říkadlech viděti děti. A protože děti dorůstajíce zapomínají svých výtvorů z útlého mládí a protože plody této činnosti tvůrčí podléhají změnám, proto jsme se podjali sebrání jich, aby ti, kdož po nás přijdou a po tomto oboru se porozhlédnou, našli bezpečné východiště.

V Husovicích, v měsíci červnu 1914.

Augustin Prachař

Adam Eva,
jedli chleba
do hubičky ham.

5. tř.

Adam, Eva,
kdo tam bývá,
Isák, Jakub, Abraham,
já ti uši vytrham.

5. tř.

Am tam tes
tysi malý pres
tysi malý boleles,
am tam tes.

3. tř.

Anda, dvanda,
třinda, čtvrnda,
pádě ládě,
souká louka
do klobouka,
aja, baja, bum.

I. a.

Angala mangala dafra mi,
dafra difry dominy,
angalos difry fros frei.

Pavla Adámková.

Angla, mangla, tafra mi,
tifri tafra dominí,
angalos, ti si fros,
frai.

III. tu.

Běží liška podle lesa
má bubínek a píšťalku
na píšťalka píska
a na buben tříská
en- ten tatarum un tenckalvarum
kalvaruka bum straka
ajr fajr bum.

Marta Lichová, I. a.

Byje kovář kolo
neví kolik hřebíků
má do ně ho
zaraziti.

Valerie Taušová, II. tř.

Bum, bum, na dveři,
přijeli k nám tři kněži,
ptali se na Jana.
Yan není doma.
Pase koně na veroně,
zlatým bičem pomrskuje
a culíky cap.

Anna Brázdová, I a.

Bum bum na vrata
děvčata jsou ze zlata,
chlapci jsou z Tarie
od Pa̋nenky Marie.

4. tř.

Byla jedna baba,
měla v Praze dům,
najedla se hrachu,
udělala bum.

11

.5. tř.

Byl jednou jeden
měl chleba s medem,
byla jednou jedna
ta mu ho snědla.

K. Potomská, I. b.

„Deset, dvacet,
děcko snědlo placek."

Marie Bartáková, I. a.

Deset, dvacet,
dívkka snědla placek,
dostala pár facek.

5. tř.

"Deset, dvacet, třicet,
kašpar začal křičet,
že mu bolí břicho,
aby bylo ticho."

Kárná H. I. a.

Deset, dvacet, třicet,
narodil se Fríček,
baba byla ráda,
že má kamaráda,
kamarád jí utek,
baba nosí smutek.

Růžena Jenáčková, I. a.

Eniky beniky
navařte knedlíky
erce žberce ždue.

Doleželová I. a.

Enyky, veniky
vařený knedliky,
tuk puk ven.

J. Navrátilová, I. b.

Ene, mene mastné knedle
vidličkou šupity dup.

5. tř.

Eins, zvei, drai,
stavěli jsme ráj,
u svateho Františka,
sloužila, tam jeptiška,
jest-li mi ji neprodáš,
přijde na tě mikuláš,
s krvavými zubami,
potrkátě rohami,
sekula, sekula, ámen,
spadne na tě kámen.

Otilie Vitková, II. tř.

21

„En den daje
stavěly se máje.
U svatého Františka
byla jedna jeptiška
s krvavýma zubama;
kdo ty zuby najde
čtyři míle zajde
čtyři míle za Prahou
honily tam šmatlavou.
šmatlava jim utekla
až do zadu do pekla."

Marta Čaloudová I. a.

Ekrle, pekrle, cukr bóra,
obrlaitnant pimpi dóra,
hrci, prci pumprlici,
alcks, palcks ven.

22

Ekrdle pekrdle cukrdle móra
óbrdlaimont pimpi dóra.
Inci vinci kóminici
alec palec ven.

Julie Bázlová II tř.

Endele pendele, tyka mura
obršteine rozmarýna,
kikiriky pumpidliky,
alec palec ven.

Havlíková I. a.

Ene bene tyka móra, poj
pojedeme do krakova
a z krakova do Benátek
nakoupime pimprdlátek
z pimrdlaty do putynky
mezi řádne hospodynky
hospodář medvědář, ~~co tu~~
co tu chlapče, co tu máš.

Julie Bázlová II. tř.

Engele, pengele tika mira
obr, štaine kykyryky, pumprdliky.
alko, palec
muzika, tanec, princ.

5. tř.

Ene, dene, dyka, mura,
abe štejne rozmarýna,
ryky, ryky, pumprdlíky
abec palec, muzikantec, princ.

5. tř.

Enden diny
jsou rakatiny
jsou rakadyky daj
abaje, kacabaje, bum.

Kakačová I. a.

En den dýnus
sou raka týnus
sou raka tyketaj
aja baja kacabaja
rum pum bác!

J. Skusilová, I. b.

En den dýnu
sourakatýnu
souraka tyke tak
ajr bajr bum
ten zelený dům.
Vystupuje z Krakova
aby voda nemohla.
Čtyři očka do potůčka
páté očko ven.

A. Němcová, I. b.

Ľane, bene, bularata,
citum, bitum, bas
a ty pane hledej nás.

III. tř

Ene, bene, nucine,
afri, bafri, domine,
ažbrocht, kudr mocht,
ata pata ven.

II. tř.

Endendáje Honza dává krávě
kráva to nechce,
husa na to kechce,
kohout na to kikiří,
že to řekne mateři.

Marie Valová, I. b.

Ende pende trafika
táta bije Jenika
Jeník pláče co může
táta bije do kůže.

Marie Valová, I. b.

En den dyky
dva špaliky
cukr baba klep
na koho to slovo padne
ten musí jít z kola ven

Zdeňka Brabcová I. a.

Ence tence tyky taky
podle serve ryky raky
cim bym bam
padla puf.

A. Škrobová, I.b

En ten tytyon,
šifr karfiol,
iva viva,
viva ven.

5. tř.

Endele, bendele, hop,
přeskočil jsem plot,
přeskočil jsem dvě desky,
volal jsem tam Terezky,
Terezka je toť.

5. tř.

Erele cerele sipete
sa sipete sapete nul.
Gangan gangarů
gura fika kalvarů,
kalvarata bumarata,
aja vaja ven.

II. tř.

Had leze z díry
veze sebou štíry.
Bába se ho lekla
na kolena klekla.
Babo se mne nelekej
na kolena neklekej.
Koupím já ti domeček.
V tom domečku černá paní
vaří kaši zesmetaní.
Čím jí mastí
kolomastí
čím jí sype
popelem
čím ji jí
lopatou
má palici chlupatou.

Miroslava Štěpánová, I. b.

41

Had leze z díry,
táhne sebou knihy,
kdo ty knihy bude číst,
ten na věky bude živ.
Poklice, poklice, červená stolice,
Raka fika ven,
udeřím tě zlatým kladivem.

Pavla Kučerová II. tř.

Hákliky pákliky ven
kdo nepůjde ten to bude.

Valerie Taušová, II. tř.

Hanáku s báňama,
smiluj se nad náma,
však ja se smiluju,
až báně naduju.

5. tř.

Hele hele helena
zastřelil jsem jelena
jelen se mi otočil
litr piva natočil
pijte, pijte páni,
já budu pít s vámi
je to pravda nebo ně
napíši vám třicet dvě.

M. Ledvinová, I. b.

Hrách se peče na kamínku
vystrkuje hrachovinku.
Hrachovinka nebohá
kalí vodu nemoha.
Kaš kaš ven.

R. Matějíčková, II. tř.

Iny myny myk mak tyk tak
tuzy muzy apadyk
aja aja jvara rvek

4 tř.

Jedna dvě tři,
my jsme bratři,
ktyrý je to mezi námi,
co spadl do té jámy.

Brettfeldová I.a.

Jeden, dva, tři,
my jsme bratři;
který je to mezi námi,
co nám snědl to snídaní,
ten, ten, ten, vyhohodíme ho z okna ven.

Anna Jeřábková, I.a.

Jedna, dvě, tři,
ty máš plnou hlavu vší.

5. tř.

Jedna, dvě tři
my jsme z jedné dědiny
ukradli jsme hodiny.

4 tř.

Jedna dvě tři čtyři půl pata
honila se děvčata
jedna byla rakušenka
druhá byla má panenka
třetí byla kuš
vrazím do tebe nůž
vrazím do tebe vidličku
vyrazím ti dušičku.

V. Procházková, I. b.

Jeden, dva, tři, čtyři, pět
kovář dělá untrflek.
Kohout volá: „Už je den,
pumprdlíčku vyskoč ven!"

A. Němcová, I. b.

Jenda, dvenda, třinda, čtvrnda,
pádě, ládě, čokoládě,
ouka, mouka do klobouka.

5. tř.

Jedna, dvěnda štrnda,
pádě, ládě, soukal boukál
cvanga deksa, pěčinka z vepře,
petrlec válec, pinkava brablec
sekyra náboj, palička křáp.

4. tř.

Jenda, cvenda, třinda, štvrnda, padě, louže, soukal, foukal, devenda, lëksa, pečinka s vepřa, kotrbec, valec, pinkava, vrabec, palička, klap.

František Krupicová, II tř.

Jedňa, dvěndă, třendă čtvrndă pádŏ,
lákal, soukal, pokal,
babica, plesk.

M. Dostálová, II. tř.

„Jedna, dvě, tři, čtyři, pět, šest, sedm osm, dev
ty jsi starý medvěd,
a já stará medvědice,
já bych jedla jitrnice,
kolik bych jich snědla?"

Kárná H. I. a.

„Jele cvrček s kopečka,
vrzají mu kolečka,
já se cvrčka nebojím,
já kravičku podojím."

Marie Bartáková I. a.

Kačena se rozseděla
v rákosovém listí
vysedě̌la dvanáct vajec
jedno bylo čistý
Luky, luky mezi kluky
jedna musí z kola ven.

R. Lamačová, I b.

Když jsem šel zhub, 60
stratil jsem zub
našla ho Johana
zdlohyma, nohama
já na ni cup
dej sem můj zup.

3.tř.

[illegible] babka čerta na dubovém pařízku
[illegible] ty můj čertíčku
[illegible] tobě nařežu
[illegible] dvě ty to seš.

K. Potanská, I. b.

Koukala panna z okna
ztratila věnec
našel ho Němec
já Němce nechci
já chci mládence
mládenec je hezkej
stojí za pět českej.

Anna Dobrášová, I. a.

Na kopečku, stojí domek, ~~a v t~~
a v tom domku, černá paní,
vaří kaši ku snídani,
čert míchá lopatou,
má hlavičku střapatou.

Marie Klusáková, I. a.

Pink, pink, pinkava,
na okno břinkala,
přiletěl k ní kos,
uzobl jí nos.

Josefa Matějová, I. b.

Pepíku, p, Pepíku
co pak dělá bába
sedí tam za pecí
škrabe si tam záda.

Marie Smolová, I.b.

Prodávala babka jabka
na dubovém stolku.
na koho to slovo padne
tento bude.

L. Mayerová, I b

Prodávala babka jabka
na dubovém stolku.
na koho to slovo padne
tento bude.

Sv. Mayerová, I b

Rebede rebede ripterá
ripterá ripte rapte cen.

II. tř.

Šterečko sekej kola
pojedeme do tábora
a z Tábora do kuchyně
je tam dobrá hospodyně.
Hospodář mezi nás
a ty kluku umatlaný
pryč od nás.

III. tř.

Spadla lžička do kafíčka,
udělala žbluňk,
seděli tam panské děti,
mezi nimi kluk.

Anna Garguláková, I. a.

Spadla mucha do capucha
zlamala si koleno
tři neděle naříkala
tuze jí to bolelo.

J. Mrkvicová, I. b.

Svítí, svítí lampička
u svatého Františka,
až vysvítí, bude den,
pumprlíček vyjde ven.

5. tř.

Svítí svítí lampička u sv. Františka; 72
padl na ni kámen
Severina amen
Severina povídala,
že pojede do Výškova
a z Výškova do Brna
jsou tam dobrá jadrna
jsou tam dobré hospodyňky,
hospodář medvědář
a ty pátý
přes devátý
chytej nás.

3. tř.

Šnečku, šnečku vystrč rožky,
dám ti krejcar na tvarůžky,
a krejcárek na ~~tvaru~~ tabáček,
bude z tebe kajdaláček.

4.tř.

U potoka leží ryba
drží v hubě klíč
když tam přišla naše Nána
byla ryba pryč.

L. Krapková II. tř.

„U potoka roste kvítí
říkají mu petrklíč,
na koho to slovo padne,
ten musí jít z kola pryč."

Kryštůfková, I. a.

Ven z hradu ven
bude brzy den,
anda, dvanda, třenda čtvrnda
pátě láte
souká louká do klobouka
alec palec
muzika tanec
cinkilinky ven.

Marie Rychterová II. tř.

Zámečníček nese klíček
do městečka na hřebíček
cink.

L. Krapková II tř.

Žába leze do kaluže
a skaluže ven,
na koho to slovo padne
ten musí jít skola ven.
3. tř.

Žába skřehoce
v černém potoce;
syn se jí žení
v turecké zemi
Rum, bum, bác.

4 tř

Žába skřehoce
v černém potoce,
syn se jí žení
v turecké zemi,
endeliky bez motyky,
rum, bum, bác.

II. tř.

Žid nám umřel,
pod policí zemřel,
nedáme mu zvoniti,
až nás budež honiti.

J. Navrátilová I b.